V.O.B.o.W.

nr. 114
mei-juni-juli 2022

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 30, afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

nr. 114
mei-juni-juli 2022

COLOFON

Redactie: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw
Adres: Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Johan Buyse, Roland Frits Coghe, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Jos Vanackere

Vormgeving: Hendrik Hameeuw, Jozef Goderis.
Foto's en illustraties: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Herman Heyman, Sofie Verbeke

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2022: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26. Gewone leden € 21.

De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12.
Zij verschijnen in februari/maart/april, mei/juni/juli, augustus/september/oktober en november/december/januari.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 juli 2022.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:
Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2022, West-Vlaamse Archeokrant - Jozef Goderis en Jos Vanackere

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of gedeeltelijke overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

V.O.B.o.W. vzw is aangesloten bij Herita: krachtenbundeling Erfgoed Vlaanderen,
Het Forum voor Erfgoedverenigingen en Open Monumentendag Vlaanderen

www.vobow.be

INHOUD

Voorwoord 52
J. Goderis

Jaarverslag V.O.B.o.W. 2021 53
J. Goderis, H. Hameeuw

Vondsmelding 1: Een Bronzen Olielamp uit een Brugse Kelder 63
J. Goderis, H. Hameeuw

Vondsmelding 2: Een “Asbestos“-pijpje uit een familie-collectie 65
J. Goderis

WA 28 boekvoorstelling en lezingen te Brugge Archeo in de Pers 70
H. Hameeuw

Grootschalige opgravingen in 2022 rond het stadhuis van Roeselare 73
J. Goderis

Lezingen: 10 jaar archeologie in de regio Mandel 76
H. Hameeuw

Als de kids kurieusneuzen … 79
J. Goderis, H. Hameeuw

Archeo in de Pers 84

Archeo te Kijk 95

Tijdschriften 100

Boekbesprekingen 103

Berichten 105

Met de V.O.B.o.W. naar Louvre-Lens: Expo Rome La Cité et l’Empire 106

Activiteitenkalender 108

VONDSMELDING 2:

EEN "ASBESTOS"-PIJPJE UIT EEN FAMILIE-COLLECTIE

Jozef Goderis

Op 29 april 2022 kreeg ik de vraag naar determinatie en datering van deze kleipijp. De vraag kwam van Herman Heyman uit Roeselare, medewerker aan onze V.O.B.o.W.-WAR opgravingen in het Sterrebos in 2008 en 2015. Het pijpje behoorde vermoedelijk oorspronkelijk toe aan Servaes Deconinck (°Moorslede 15.05.1862), een over-grootvader van Herman.

Foto van Servaes Deconinck, pijp met lange steel, als statussymbool

Beschrijving en behandeling van het " asbestos" pijpje

De oorspronkelijke kleur van het pijpje is wit. Het had geen hielmerk maar wel een vormnaad. Dat wijst erop dat het pijpje werd vervaardigd in een mal of pijpenvorm. In het pijpje was aanvankelijk nog verbrande tabak aanwezig. Om de resterende teer op te lossen heeft Herman het pijpje gedurende enkele weken in aceton gedrenkt en de vloeistof dagelijks ververst. Herman heeft er niet aan gedacht dat de met teer vervuilde aceton in de witte buitenkant van de pijp zou indringen. Daardoor heeft het volledige pijpje zijn oorspronkelijke witte kleur verloren, zie foto's hieronder.

Afmetingen

- diameter van de steel: 1,2cm
- diameter bovenrand van de ketel: 2,6cm
- hoogte van de ketel en de steel samen: 4cm
- maximale dikte van de ketelwand: 4,5 mm, bovenaan verdunnend tot 2,5mm
- gewicht: 15,7 gram
- hoek ketel
-steel: 110°

Het pijpje in zijn huidige toestand (foto's Herman Heyman)

Andere kenmerken.

Het breukvlakje van de steel is korrelig of brokkelig, niet door een eventuele inwerking van het gebruikte oplosmiddel, maar vermoedelijk door de aanwezigheid van asbestvezels in de klei. Bij een pijp met zuivere klei is het breukvlak meer effen en glad en duidelijker afgelijnd. Asbesthoudende pijpen voelen licht aan. Voor dit exemplaar vond Herman een soortelijk gewicht van 1117 kg/m³.

Wat is asbest?

Asbest is een natuurlijk mineralogisch product bestaande uit taaie, onbrandbare vezels. Het zit vervat in gesteente en wordt gewonnen als delfstof o.a. in Zuid-Amerika, Rusland en Canada.

Blauwe asbestos, foto Wikipedia: © Raimond Spekking / CC BY-SA 4.0 (via Wikimedia Commons)

Ruw asbest bestaat uit langwerpige bundels (zie foto hierboven), die opgebouwd zijn uit kristallen die lengtesplijting vertonen. De kristallen worden asbestvezels genoemd en kunnen

na beschadiging zo klein worden dat zij niet met het blote oog waarneembaar zijn. Het inademen van deze kleine asbestvezels kan leiden tot allerlei ziektes waaronder asbestose en longvlieskanker.

Asbestos pijpen. Opgraving Ph. Despriet Kortrijk 1954-1955. Productiecentrum De Bevere, Kortrijk. Foto J.Goderis

Dezelfde Asbestos pijpen met duidelijk zicht op de dikte van de ketelwand (Foto J.Goderis)

Hoogte van de ketel op de afbeeldingen hierboven is 4cm, diameter bovenrand ketel 2,7 tot 2,9cm; dikte van de ketelwand 0,4-0,5cm. De patina van deze vier wit-grijze pijpjes komt dan ook goed overeen met die van het pijpje van Herman Heyman.

Productiecentrum van de zogenaamde "asbestos pijp"

Onze pijp werd hoogstwaarschijnlijk geproduceerd bij De Bevere te Kortrijk, waarvan de asbestpijp een specialiteit was. Eerste kwaliteit: zwart model. Welke kleur de andere kwaliteit(en) hadden, wordt niet in de catalogus vermeld. Wit hoort tot de mogelijkheden. De laatste pagina van de catalogus is aan deze modellen gewijd. De afgebeelde pijpen zijn van het zwarte model met een zeer zachte poreuze scherf waardoor zij optimaal droog roken. Hun lichte gewicht en kalkachtige scherf vertonen grote overeenkomst met asbest, een materiaal dat op heden zeker niet meer wordt aanbevolen. Begin 19de eeuw had dit product een moderne vooruitstrevende uitstraling.[1]

[1] Don Duco 2004: *The European Pipe. Its Final Flourish and Ultimate Fall, p.179.*

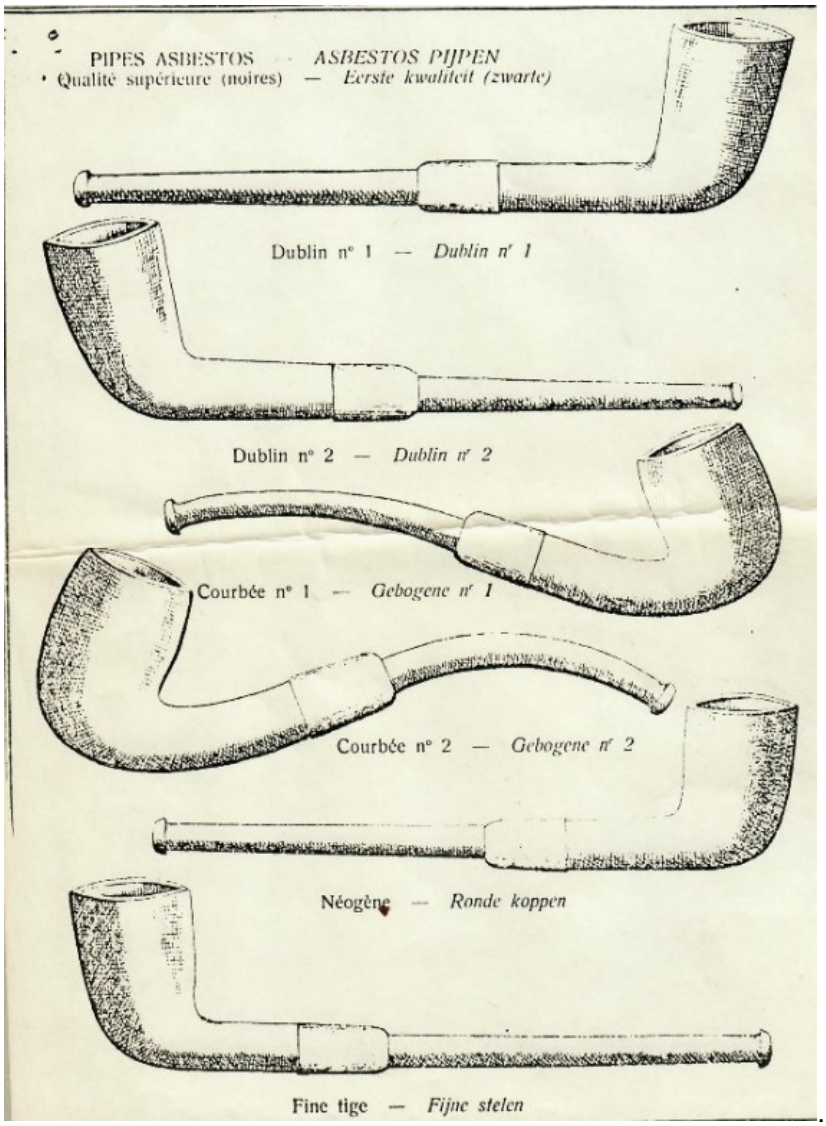

Laatste pagina uit de catalogus van De Bevere Kortrijk uit de twintiger jaren van de 20ste eeuw. De (oorspronkelijke) witte asbestos pijp van Herman Heyman lijkt het best op Dublin 1 en 2; Neogène Ronde koppen en Fine tige-Fijne stelen.

Asbest werd op het einde van de 19de en begin 20ste eeuw als een optimaal product ervaren en diende voor allerlei zaken. Zodoende werd tabak onder meer vermengd met asbest om deze beter te laten branden. Men dacht dat de asbest tot het einde toe de tabakssappen opnam en zo zorgde voor een betere verbranding. Over de schadelijkheid van asbest was nog niets bekend in die tijd. Pas in de jaren 30 van de 20ste eeuw doken de eerste waarschuwingen op voor asbest. Het zou duren tot in 1978 voor dat de eerste verboden van het gebruik van asbest aan de orde kwamen. In 1993 werd de toepassing en gebruik geheel verboden.
Rond 1900 doken de eerste asbest-pijpen op in België: firma De Bevere in Kortrijk, (zie catalogus blad hierboven), Knoedgen in Bree en Wingender Frères in Chokier (Wallonië).

Bevatten asbestos pijpen asbest?

Bij laboonderzoek door de firma SGS Search Labo BV in Heeswijk is een pijp van Knoedgen op asbest geanalyseerd. Uit het resultaat van dit onderzoek bleek dat dit materiaal van deze

pijpenkop naar schatting voor 5 tot 10% van haar gewicht uit Chrysoliet (wit asbest) bestond en dat het asbest vast (hecht gebonden) in de pijpenkop aanwezig was.[2]

Conclusie:

Het vaal-wit-grijze asbestos kleipijpje van Herman Heyman komt hoogstwaarschijnlijk uit de productieplaats De Bevere in Kortrijk en is dateerbaar rond 1900. Het is ook stille getuige hoe de introductie van nieuwe materialen, met interessante eigenschappen, voor de productie van gebruiksvoorwerpen, op de langere termijn alsnog op hun limieten stoten.

Dank

Hartelijk dank aan Bert van der Lingen (PKN) en Herman Heyman voor het nalezen en bijwerken van dit artikel.

Bibliografie

Duco, D.H. 1979. *De naam van de pijp*, deel II. *Pijpelijntjes*, V(2), p.1-11.
Duco, D.H. 2004: *The European Pipe. Its Final Flourish and Ultimate Fall, Amsterdam.*
Engelen, J. 1988: *Twee vaak geïmiteerde benamingen in de pijpenwereld*. PKN 11 (43), p.50-58.
Stam, R.D. 2012: *Asbest, een wondermiddel?* PKN 34 (136), p.2511-2512.
Stam, R.D. 2022: *Pijpen met asbest: Asbestos pijpen.* PKN jaarboek 2021, p.189-195.

[2] Ruud Stam, in jaarboek 2021: *Pijpen met asbest: Asbestos pijpen*, p.189-195.